

APROXIMACIÓ A L'ESTUDI DE L'ESTRUCTURA MORFOSINTÀCTICA DE LA TOPONÍMIA DE LA COMARCA DELS SERRANS

Marcial TERRÁDEZ GURREA

Sense cap dubte, l'estudi de la morfologia dels topònims és un dels aspectes més desatesos en els estudis toponímics, normalment centrats a esbrinar l'etimologia de dits topònims, així com fer-ne classificacions lèxico-semàntiques. Aquests tipus d'estudis (etimològics i lèxics) són bàsics en un treball de toponímia, i han de precedir a qualsevol altra anàlisi lingüística; tanmateix, un estudi de la morfologia, en tots els seus plans (plurals, articles, sufixos, estructura morfosintàctica, etc.) és necessari per a complementar les anteriors anàlisis i per a conèixer un poc millor la parcel·la de la llengua que analitzem.

Dins d'aquests aspectes poc estudiats en els treballs toponímics, el menys tractat és, potser, la descripció de l'estructura morfosintàctica dels topònims; per això, en aquesta breu comunicació, pretenem realitzar un apropament a l'estructura morfosintàctica de la toponímia d'una comarca valenciana castellano-parlant, *Els Serrans*. El nostre objectiu és fer, de moment, un treball taxonòmic i descriptiu, que ens permeta aprofundir més en la matèria en posteriors anàlisis. En concret, parlaré de topònims dels següents pobles: Chelva, Calles, Domeño, Andilla, Higuieruelas, Chulilla, Villar del Arzobispo, Bugarra, Pedralba, Losa del Obispo, Gestalgar, Sinarcas, Tuéjar i Benagéber¹.

Les estructures morfosintàctiques que presenten els topònims que hem analitzat són molt variades, encara que no mostren diferències significatives respecte a la morfosintaxi de la toponímia d'altres zones castellano-parlants.

---

¹ Vull donar les gràcies a la sra. Rosa Gómez Casañ i a la sra. Ana Portela Santacatalina per la informació relativa a molts dels topònims de què parlaré en aquest treball.

Les construccions bàsiques amb què ens trobem són les següents:

- **substantiu:** *Atalaya, Arquela, Alamín, Vercutilla, Torrecilla, Cojanta, Tobos, Mataja, Espés, Tiero, Tuesa, Bosque, etc.*
- **article + substantiu:** *Las Hoces, Las Lomas, El Romeral, El Mozul, El Cantal, Las Lomatillas, El Pico, La Mislata, Las Mazorras, La Laguna, etc.*
- **substantiu + preposició + article + substantiu:** *Barranco de la Zarza, Cerro del Águila, Barranco del Francés, Hoya del Moro, Casa de los Carriles, etc.* En ocasions, el substantiu que, en aquesta estructura, funciona com a complement del nom és a la seua vegada complementat per un altre nom: *Fuente del Mas de Alonso*. El complement de nom apareix altres vegades sense article ni determinant: *Fuente de Chelva, Camino de Vercutilla, Camino de Alcotas*. També tenim exemples en què el substantiu que funciona com a complement de nom és un nom propi o un malnom, referits normalment al propietari del referent assenyalat pel topònim: *Prado de la Joaquina, Casa de Guarín, Barranco del Tío Roque, Corral del Tío Montes, Casa de Miguel Madrid, Corral del Camaroja, Corral del Tío beato, etc.* Altres vegades, el complement del nom és determinat per elements diferents a l'article: *Barranco de Poco Pan, Camino de Mal Pago*.
- **substantiu + adjectiu:** *Loma Ancha, Jòrgola Alta, Corral Alto, Peña Blanca, Loma Parda, Corral Quemado, Cerro Agudo*.
- **substantiu + aposició:** *Cerro Alonso, Barranco El Gorretín, Cerro Don Gil, Hoya Manzana, Loma Roca*. El substantiu que funciona com a aposició és, en certs casos, el cognom del propietari del terreny: *Prado Llatas*, i altres vegades ens trobem amb l'estructura de "nom + cognom": *Mari Sancho*. En molts exemples, funciona com a aposició una de les seqüències que hem presentat adés, com ara "substantiu + preposició + article + substantiu": *Mina La Cueva del Gato* o "substantiu + adjectiu": *Barranco Hoya Somera*. En molts d'aquests casos, l'aposició apareix com a conseqüència de la pèrdua de la preposició *de*, la qual desapareix normalment després de noms que acaben en vocal.
- **substantiu + preposició "a" + substantiu:** *Pista a los Clerios*, construcció que té una major complexitat quan l'especificació espacial és més completa, trobant estructures com "substantiu + preposició + substantiu + adjectiu + preposició + article + substantiu": *Camino del Collado Estrecho a la Cortina, Camino de Villar de Tejas a Benagéber, Pista de las Bodegas de Vanacloig a Gestalgar, Camino de la Casa del Cura al Corral Alto*.
- **substantiu + adverbi:** *Huerta Riba* o "substantiu + preposició + adverbi": *Casa de Enmedio*.
- **article + adjectiu:** *El Alto, El Llano, La Salada* o "article neutre + adjectiu": *Lo Llano*. En ambdós casos, l'adjectiu està substantivat.
- **paraules formades per composició d'elements:** *Villanueva, Villapardo, Pelagatos, Peñarroya, Zagamuélas, Caracierzo, Aguavientos, etc.*

Tota aquesta varietat d'estructures morfosintàctiques que hem anat presentant es pot reduir a cinc estructures bàsiques:

- a) substantiu.
- b) article + nom.
- c) substantiu + adjectiu o formes equifuncionals.
- d) substantiu + preposició "a" + substantiu.
- e) paraules compostes.

A) Substantiu.

Es tracta generalment de topònims que s'apliquen a referents que, per la seua representativitat, no necessiten cap determinació, perquè ja estan prou determinats en la ment del parlant, per motius extra-lingüístics. Aquesta determinació pot ser deguda a l'amplitud d'un paratge (*Tiero, Tuesa*) o a l'altura d'un pic muntanyós (*Atalaya, Bosque*). Tampoc reben article, obviamt, la major part dels nuclis de població (*Calles, Alcotas*). En qualsevol cas, els topònims que presenten aquesta estructura són tots ells ben coneguts pels habitants de la zona. Per últim, també podem trobar un substantiu sense més determinacions amb topònims orogràfics en els quals no apareix reflectit el genèric, com ara *Cojanta, Andariel*.

B) Article + nom.

En aquest apartat entrarien totes les estructures compostes per article + substantiu (*Las Lomas*) com també aquelles en els quals tenim un article i un adjectiu (*El Llano*), ja que en aquestes últimes l'adjectiu està substantivat. Segons Morala, cal pensar que aquestes últimes estructures (article + adjectiu) van nàixer com a estructures del tipus "article + substantiu + adjectiu", "en las que el núcleo del sintagma se ha perdido por ser la forma genérica y, como quien realmente aportaba el valor semántico era el adjetivo éste es el que en última instancia se conserva, sustantivado ahora por el artículo" (Morala, 1984).

Pel que fa a les formes d'"article + substantiu", cal dir que són les estructures majoritàries i normalment les més antigues. Són formes que, semblantment a les del grup anterior, no necessiten més especificacions, perquè són ben conegudes.

C) Article + nom + adjectiu o formes equifuncionals.

Aquesta estructura morfosintàctica, més complexa que les anteriors, pot aparèixer presentant diferents formes, la més senzilla de les quals és la de "substantiu + adjectiu" (*Loma Ancha*). La funció d'adjectiu també la pot acomplir un nom precedit de la preposició *de* (*Barranco de la Zarza*). Amb la mateixa funció d'ampliar la informació semàntica del substantiu trobem estructures com ara la de l'aposició (*Cerro Alonso*), moltes vegades conseqüència de la pèrdua de la preposició *de* que transposa el substantiu a complement de nom. Una forma diferent però equifuncional a aquelles de les quals estem parlant és la

dels adverbis, que no fan altra funció que ampliar la càrrega semàntica del substantiu al qual acompanyen; en aquest cas, el que fan en concret és especificar espacialment el substantiu (*Huerta Riba, Casa de Enmedio*).

D) Substantiu + preposició "a" + substantiu.

Aquestes construccions, de manera semblant als últims exemples que hem vist, delimiten espacialment el referent del qual parla el topònim (*Camino del Collado Estrecho a la Cortina*).

Les estructures d'aquest caire són modernes i poc genuïnes; funcionen sempre amb el mateix esquema, que busca la total transparència semàntica. Normalment, es refereixen a camins, i assenyalen el principi i el final d'aquests.

La diferència entre les construccions morfosintàctiques més senzilles que hem analitzat adés i aquest tipus de construccions és igual de palesa que la que han mostrat tant Morala com Coca Tamame, estudiosos de la morfosintaxi de la toponímia d'altres zones castellano-parlants. Coca Tamame arriba a la següent conclusió, aplicable al nostre estudi: "La complejidad morfosintáctica y la antigüedad del topónimo están intrínsecamente relacionadas. La correlación se manifiesta así: a menor complejidad formal corresponde mayor antigüedad y viceversa, los topónimos relativamente recientes y los modernos se nos presentan con estructuras más complicadas" (Coca Tamame, 1993).

E) Paraules formades per composició.

Es tracta de mots formats per composició lèxica, en els quals s'uneixen paraules de la mateixa classe o també de diferent categoria gramatical. Normalment funcionen com a adjectius o aposicions d'un genèric: *Camino de Villapardo, Collado Aguavientos*, encara que també poden aparèixer sense cap tipus de determinants ni complements: *Montemayor, Cantalobos*.

Els components més habituals d'aquestes estructures toponímiques són:

- substantiu + adjectiu (*Villanueva, Peñarroya, Villapardo, Montemayor*).
- verb + substantiu (*Pelagatos, Cantalobos, Zagamuelas*).
- substantiu + substantiu (*Aguavientos, Caracierzo*).

En conclusió, hem vist com el parlant disposa de nombrosos recursos per a la denominació de qualsevol tipus de referent, i com utilitza pràcticament tots els mecanismes lingüístics al seu abast, ja que han aparegut, al llarg de la nostra exposició, quasi totes les estructures morfosintàctiques del castellà. Per altra part, s'ha pogut comprovar, en la nostra opinió, que l'estudi de la morfosintaxi dels topònims ajuda a entendre'ls un poc més.

BIBLIOGRAFIA

- ALCINA FRANCH, Juan y BLECUA, José Manuel, (1975): *Gramática española*, Barcelona, Ariel.
- BRIZ, A. (1984): "Notas sobre los sufijos apreciativos en el habla de la comarca de Requena-Utiel", *Cuadernos de Filología, Miscel·lània Sanchis Guarnier, II*, Universitat de València.
- COCA TAMAME, Ignacio, (1993): *Toponimia de la Ribera de Cañedo*, Salamanca, Diputación de Salamanca.
- COLOMINA, Jordi i ALEMANY, Rafael, (1989): *Actes del Catorzè Col·loqui General de la Societat d'Onomàstica*, Alacant, Generalitat Valenciana.
- FRAGO GARCIA, Juan A. (1958): "Toponimia navarro-aragonesa del Ebro (IV): Orónimos", *Archivo de Filología Aragonesa*, xxx-xxxI, Diputación de Zaragoza.
- GARCÍA SEMPÈRE, Marinela, (1989): "Toponímia a la partida del Bacarot", en COLOMINA, J. y ALEMANY, R., (1989): *Actes del Catorzè Col·loqui General de la Societat d'Onomàstica*, Alicante, Generalitat Valenciana.
- GÓMEZ CASAÑ, Rosa, (1994): "El plural en algunos topónimos valencianos", *Actas del Congreso de Historia de la Lengua Española en América y España*.
- GUILLÉN CALVO, Juan José, (1981): *Toponimia del Valle de Tena*, Zaragoza, Institución "Fernando el Católico".
- INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA, (1940): *Diccionario Corográfico de España*, Madrid, Barranco.
- LLATAS, Vicente, (1959): *El habla de Villar del Arzobispo y su comarca*, Valencia, Instituto Alfonso el Magnánimo.
- MADOZ, Pascual, (1846-1859): *Diccionario Geográfico-Estadístico-Histórico de España y sus posesiones de Ultramar*, 16 vols., Madrid.
- MORALA, José R. (1984): *La toponimia de una zona del Esla. Palanquinos, Campo y Villavidel*, Universidad de León, León.
- PÉREZ, Aigües Vives, (1991): "Aproximació a l'estructura dels topònims", *A Sol Post*, 1991.
- PLAZA ARQUÉ, C. (1990): "L'el·lipsi de la preposició de als renoms i noms de lloc", *Butlletí Intern de la Societat d'Onomàstica*, XL.
- PONS i GRIERA, Lúdia, (1986-87): "Els noms de casa de Barberà del Vallès i la seua estructura sintàctica", *Butlletí Intern de la Societat d'Onomàstica*, XXIII i XXIX.
- REAL ACADEMIA ESPAÑOLA, (1973): *Esbozo de una nueva gramática de la lengua española*, Madrid, Espasa-Calpe, S.A.